

GATCPAC, 1928-1939

Una nova arquitectura per una nova ciutat

GATCPAC, 1928-1939.

Una nova arquitectura per una nova ciutat

Dates: del 19 de maig al 8 d'octubre de 2006

Lloc: Casa Padellàs del Conjunt Monumental de la Plaça del Rei de Barcelona (MHCB)

Organització: Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona i Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

Comissaris: Antonio Piza i Josep M. Rovira

Documentalistes: Carolina B. García i Celia Marín

1.- Febrer de 1971. Sala d'Exposicions del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Una Barcelona franquista acull per primera vegada una exposició dedicada al grup d'arquitectes racionalistes GATEPAC (Grupo de Arquitectos y Técnicos Españoles para el desarrollo de la Arquitectura Contemporánea), els treballs del qual en pro d'una modernitat arquitectònica espanyola s'havien desenvolupat al llarg del període històric comprés entre el final de la dictadura de Primo de Rivera i l'inici de la Guerra Civil espanyola (1929-1936). El col·lectiu s'havia constituït com a tal la nit del 25 al 26 d'octubre de 1930, al Gran Hotel de Saragossa, amb tres subdelegacions: el Grup Nord (Sant Sebastià), el Grup Centre (Madrid) i el Grup Est (Catalunya) es convertien en els punts catalitzadors d'aquest nou projecte.

Els arquitectes fundadors del Grup Est (Josep Lluís Sert, Sixte Illescas, Josep Torres, Joan Baptista Subirana, Manel Subiño, Cristófol Alzamora i Germá Rodríguez) sempre es van enorgullir en recordar que el seu local de reunions i exposicions —aleshores situat al número 99 del passeig de Gràcia— s'havia inaugurat el 13 d'abril de 1931, un dia abans que el president de la Generalitat, Francesc Macià, proclamés la II República

Catalana. Aviat política i arquitectura s'agafarien de la mà per iniciar un vals en què la cultura i la societat dels anys trenta tenien molt a dir. La Ciutat de Repós i Vacances (CRV) i el Pla Macià s'alçaven com les millors referències d'un urbanisme que desitjava situar-se entre els seus germans grans europeus. La Casa Bloc com el paradigma d'habitatge obrer, la Caseta Desmuntable com el millor exemple de construcció en sec o el Pavelló de la República de 1937 a París —amb el GATCPAC ja dissolt i el Sindicat d'Arquitectes de Catalunya (SAC) en acció— van esdevenir la millor propaganda d'un país i la seva arquitectura, amenaçats per l'ombra del feixisme. Amb aquests antecedents, els arquitectes serien associats, des de l'inici de la dictadura franquista, al record d'aquella esquerra tecnòcrata, progressista i republicana que havia intentat canviar la ciutat de Barcelona des dels més diversos projectes d'origen europeu.

Els durs anys quaranta i cinquanta havien condemnat al silenci el GATCPAC i la seva obra. No seria fins als seixanta que Oriol Bohigas s'encarregaria de rescatar el llegat d'aquests arquitectes amb el seu llibre *Arquitectura de la II República* (1962). Recordar aquesta modernitat condemnada a l'exili o obligada a callar a cops de fusell va constituir un punt de reflexió en el qual arquitectura racionalista i política d'esquerres formaven un binomi rescatable en un temps de futura transició política. Des de la publicació del llibre fins a la primera exposició del GATEPAC a Barcelona passen deu anys, en els quals la popularització i la fama de les seves propostes el converteixen en el model des del qual combatre la desastrosa política urbanística i arquitectònica de Porcioles. Així ho corroboren els projectes estrella del nostre grup, que es van exhibir aleshores a la Sala d'Exposicions del Col·legi d'Arquitectes. Amb l'assessoria artística del crític d'art José

Corredor-Matheos, el vestíbul del Col·legi es va convertir en l'escenari idoni en el qual reivindicar els vençuts, els exiliats, els oblidats. Es recupera un moment i un temps passat per primera vegada des de la seva presència física. El savi joc de folrar la sala d'exposicions del Col·legi amb panells d'uralita per fer de contenidor del material gràfic de l'exposició del GATEPAC evitava qualsevol mirada de censura des de l'exterior. És el moment en el qual l'arxiu del GATCPAC es cedit a l'institució des del Museu d'Art de Catalunya, dirigit per Joan Ainaud. Diu la tradició oral que Joan Prats el va salvaguardar de destruccions interessades. I l'hàbil joc de nines russes d'Uwe Geest i Emili Donato —comissaris de la mostra— el va fer visitable pel gran públic, evitant qualsevol decret de tancament procedent de Govern Civil.¹ La posterior exposició sobre el grup d'artistes ADLAN —amb els colors de la bandera republicana a la façana no tindria tanta sort.

Han fet falta més de trenta anys i l'anàlisi minuciosa de l'obra de cadascun dels membres del grup per separat perquè Antonio Pizza i Josep M. Rovira, comissaris de la mostra, s'hagin decidit a reunir de nou la memòria dels nostres arquitectes. Sense homenatges. Sense nostalgia. La Barcelona dels nostres dies ja no ho permet. Una premissa clara els va moure al plantejar l'estructura de l'exposició, així com en la selecció del material per exposar. Es volia desmitificar i destruir l'aura que envoltava el GATCPAC des dels anys setanta pel seu matrimoni amb una política «ideal». Exhibir-ne no només les peces mestres, com la CRV i el Pla Macià, sinó els 180 projectes que 38 arquitectes van desenvolupar al llarg d'onze anys de vida productiva (1928-1939), no sempre per a governs d'esquerres. Entendre la formació dels membres del GATCPAC en el seu context (1925-1928), des de les dificultats de l'entorn i els referents internacionals. Assimilar les reticències que la societat de l'època plantejava quant al canvi de gust (1929-1930). Els encàrrecs institucionals (hospitals, escoles, habitatge social) i també les propostes urbanístiques per a la Barcelona Futura (1931-1935) constitueixen el marc de reflexió en el qual també té cabuda el gairebé centenar d'encàrrecs privats que se'ls van plantejar. Lluny d'interpretacions errònies, la guerra no va suposar una interrupció en la seva activitat, sinó l'al·licient des del qual reorganitzar les seves files. Així ho demostren el CENU (amb gairebé més d'un centenar d'intervencions) i el SAC.

L'espai del continu expositiu plantejat per Soledad Revuelto i Fabián Asunción, dissenyadors de la mostra, no fa sinó destacar l'autonomia necessària de l'exposició a l'interior de la Casa Padellàs del Conjunt Monumental de la Plaga del Rei (MHCB). Una autonomia reafirmada per la idea de la poligonal en planta que, alhora, augmenta l'espai expositiu a gairebé el doble per donar cabuda a tots els projectes del grup. Densitat i autonomia, com a puntals des dels quals re-construir l'interior del museu. D'aquesta manera, el visitant recorre cadascun dels espais, on les sales han desaparegut per deixar lloc al discurs arquitectònic i el fil cronològic. La morfologia de la mostra canvia només en dos punts. Dos estrets túnels conviden a la reflexió. En el primer, hi ha els noms de cadascun dels arquitectes sancionats, exiliats o perdonats. El mural que va fabricar Guinovart per a l'exposició de 1971, amb rostres inventats, ha adquirit dramatisme. I local del GATCPAC ocupat per tropes falangistes en la traspassada «diada» de Sant Jordi del 27 d'abril de 1939, juntament amb una mutilada Casa Bloc i ocupada per les vídues de l'exèrcit nacional, o l'*Àlbum de Homenaje de Cataluña liberada a su caudillo Franco*, que utilitza gran part de la tipografia de la famosa revista del grup, *AC*. Un final que recorda al visitant les debilitats d'algunes ideologies i les seves afinitats, poc electives.

2.-L'estructura del catàleg que acompanya l'exposició respon a uns criteris particulars. El llibre consta de tres grans blocs, amb una estructura de caràcter simètric: una estructura usual de narració, amb introducció, nus i desenllaç. D'aquesta manera subratlla la intenció dels autors de mostrar-nos el catàleg com un conte que intenta desgranar el GATCPAC reduint-lo als elements més senzills: els arquitectes que s'amaguen darrere de l'arquitectura.

En la primera part trobem l'article de J. A. Sanz titulat «Vigílies del GATCPAC», que ens introdueix en l'entorn europeu en què conviuen els arquitectes del grup català, els congressos dels CIAM als quals uns i altres van assistir, l'ambient que existia en el país escenari i alhora causa de la formació, per primera vegada, d'una generació d'arquitectes, «d'una societat dins d'una altra societat». En el següent article, «El GATCPAC. Una revisió historiogràfica», relato l'oblit i la recuperació progressiva de la memòria i l'obra d'aquest grup d'arquitectes a partir de 1939. En el bloc central d'aquest

conte trobem «Una historia del GATCPAC», on se'ns narra la trajectòria del grup dividint-la en quatre episodis. El primer, 1925-1931, «De la dictadura a la república. El canvi invisible dels anys 20», recull la formació dels arquitectes que més tard serien membres del GATCPAC i la seva exposició a les Galeries Dalmau. El segueix 1931-1934, amb «El canvi visible de la «Revolució republicana» de 1931», les relacions que s'estableixen entre la política i l'arquitectura, entre ERC i el GATCPAC, i els projectes d'habitatge que van sorgir d'aquesta relació. En el tercer, 1934-1936, se'ns mostren els projectes i els programes per a l'arquitectura pública i les dificultats i incompatibilitats entre la realitat i aquesta revolució arquitectònica. Finalment, 1936-1939, «El col·lapse polític i la revolució social», se centra en la vida i els projectes que s'obren, en un primer moment, en aquest horitzó de convulsions en el qual alguns no s'atreuen a dubtar de la victòria republicana, i per tant no van aturar el treball ni la realització dels seus projectes.

En l'últim bloc trobem dos articles, a manera d'epíleg, que acaben tancant temes no tractats anteriorment. El primer, escrit per Antonio Pizza, relata l'instrument principal de propaganda del grup, la revista *AC*: «Desenvolupament i propaganda d'un ideari modern: els 25 números de la revista *Activitat Contemporània*». I finalment, un article de Paolo Sustersic tracta de la producció i el disseny de mobiliari: «Entre la màquina i el poble. El disseny de mobiliari i interiors entorn del GATCPAC». Un llistat de totes les obres produïdes per el GATCPAC, confeccionat per Celia Marín i Antonio Pizza tanca un dels possibles fils narratius que els autors han triat en esboçar. Aquest, i no un altre.

Carolina B. García

¹ A aquest primer homenatge al grup el seguirien els dos números de *Quaderns d'Arquitectura i Urbanisme* dedicats al GATCPAC. Guinovart va dissenyar per als vençuts un panell que encara avui dia es pot visitar al FAD. Tota la premsa barcelonina es va fer ressó d'aquella exposició. *Tele-eXpres*, *El Noticiero Universal*, *Diari de Barcelona*, *El Correu Català* i *El Ciervo* donen testimoni de l'esdeveniment. Fins i tot la revista *Fuerza Nueva* dedicaria una portada a la mostra següent, ADLAN, amb un títol que confirma moltes sospites: «Esquerra subversiva». Els anys setanta, durant els últims moments del règim, els nostres arquitectes encara feien por a la dreta.